

LINA PLIŠKO

Filozofski fakultet u Puli

Ivana Matetića Ronjgova 1, HR – 52100 Pula

JEZIČNE ZNAČAJKE MJESNOGA GOVORA ORBANIĆI

Na zemljovidu Istre niz je naselja istoga imena. Takvi su "imenjaci" i tri naselja imenom Orbanići. U ovome radu iznosimo alijetetne, alteritetne te arealne fonološke, morfonološke te neke morfološke osobitosti mjesnoga govora Orbanići u općini Marčana.

Mjesni govor Orbanići prema istraživanim jezičnim činjenicama pripada jugozapadnom istarskom ili štakavsko-čakavskom dijalektu.

KLJUČNE RIJEČI: *alijeteti, alteriteti, arealne značajke, čakavsko narječje, Istra, jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt, općina Marčana, orbanići*

Na zemljovidu Istre niz je naselja istoga imena¹. Takvi su "imenjaci" i naselja imenom Orbanići.

Mjesni govor Orbanići blizu Žminja opisala je na fonološkoj, morfonološkoj, morfološkoj i sintaktičkoj razini nizozemska dijalektologinja Janneke Kalsbeek u raspravi *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria* (1998). Drugi su Orbanići u općini Marčana, i o njima će u ovome radu biti riječ, a treći su Orbanići u općini Rovinj.

Prema Brozovićevoj dijalekatskoj karti čakavskoga narječja (Brozović, 1988: 88) žminjski Orbanići pripadaju sjevernočakavskom ili ekavskočakavskom dijalektu, odnosno središnjem istarskom poddijalektu (Vranić, 2005: 334), a marčanski i rovinjski Orbanići jugozapadnom istarskom ili štakavsko-čakavskom dijalektu.

U dijalektološkoj literaturi mjesni govor Orbanići nije opisan, ali ga nalazimo ucrtana na "Dijalektološkoj karti poluotoka Istre" J. Ribarića u granicama "narječja novih jugoslavenskih naselja" (Ribarić, 2002: 237). M. Małecki u raspravi *Przegląd słowiańskich gwar Istri* (Małecki, 1930: 104, 105, 108) ne navodi Orbaniće, ali spominje obližnje Divšići² i priključuje ih štokavskim govorima vodnjanskoga tipa.

Na Hrastinoj "Karti čakavsko-štokavskih govora u Istri" ucrtani su Divšići (Hraste, 1964: 37), ali u popisu obavjesnika i dijalektoloških punktova (Hraste, 1964: 13, 14) ne nalazimo podatke koji bi potvrdili njegov boravak u Divšićima. Osim što nedostaju podatci o obavjesnicima, nema ni drugih bilježaka o govoru u Divšićima.

¹ Primjerice: Antonci, Bašići, Nova Vas, Opatija, Pilati, Praščari, Polje, Peroj, Šajini, Vranići.

² Divšići su od Orbanići udaljeni 2 km. Djeca iz Orbanići polaze osnovnu školu u Divšićima.

I. ISTRAŽIVANJE MJESNOGA GOVORA ORBANIĆI

Mjesni govor Orbanići istraživala sam u svibnju i lipnju 2005. godine. U dijalektološkom sam punktu ispunjavala posebno koncipirani Upitnik za istraživanje jugozapadnih istarskih govora, a nakon ispunjena Upitnika diktafonom snimila razgovor s obavjesnicima. Upitnikom su provjeravane fonološke i morfonološke jezične osobitosti koje su u svojim radovima izdvojili J. Ribarić, M. Maček, M. Hraste i I. Lukežić. Iz snimljena oglada govora izvornoga govornika ekscerpirane su jezične osobitosti koje nisu bile provjeravane upitnikom (npr. odraz jata, akcenatski sustav).

Moje su obavjesnice bile Marija Kolić (rođ. 1942.) i Marija Vitasović (rođ. 1922.).

Fonološke, morfonološke i manji broj morfoloških osobitosti prikazan je na alijetnoj (općekavskoj razini), alteritetnoj (na razini podsustava ili hijerarhijski nižih jedinica dvaju ili svih narječja hrvatskoga jezika) i na arealnoj razini razlikovnosti (koja je zajednička govorima određenoga areala iako mogu pripadati različitim dijalektima, narječjima, pa i inodijalektima).

2. MJESNI GOVOR ORBANIĆI

2.1. ALIJETETI

2.1.1. Oblici zamjenice *ča*

Prisutnost zamjenice *ča* uzima se kao kriterij najvišeg ranga pri određivanju pripadnosti nekog idioma čakavskom narječju (Moguš, 1977: 20). U mjesnom govoru Orbanići zabilježena je u različitim značenjima, a sudjeluje i u tvorbi drugih oblika:

a) upitne i odnosne zamjenice za neživo (u značenju 'što' – *ča* < *čb):

upitna – *Ča delaš?*, *Ča je to?*, *Češ ča popiti?*

odnosna – *Sve ča bolje he umišiš su bolji*; *Se fale ča je ki dobija za dar*; *Ča ki liplje more*; *Sve ča njin više daju, sve više su zadovoljni*.

b) neodređene zamjenice u značenju 'ništa' – *niš* (*nič* < *ničđ* < **ni+čb*): *Niš ne znan*.

c) neodređene zamjenice za neživo u značenju 'nešto', 'bilo što' – *ništo* (*nič+to* < *ničđ+to* < **ni+čb+to*): *Ništo bin ti reka*.

d) upitne i odnosne zamjenice za 'živo' ('čiji' i njezine složenice 'ničiji') – *čigov*, *čigova*, *čigovo*; *ničigov*, *ničigova*, *ničigovo* te neodređene zamjenice ('svačiji') – *svačigov*, *svačigova*, *svačigovo*: *Čigova je to bačva? Kako da ni bilo ničigovo*; *To je bilo svačigovo*.

e) veznika *aš* ('jer') koji je podrijetlom prilog-sraslica (**za+čb* > *za+čđ* > *zač* > *ač* > *aš*): *Moran prešiti aš je kasno*.

2.1.2. Ostali primjeri čakavske nepreventivne pune vokalizacije poluglasa u "slabu" položaju

Osim u obliku nominativa zamjenice *ča*, u čakavskom su sustavu i u drugim primjerima vidljivi prijelazi u puni samoglasnik poluglasa u "slabu" položaju. U mjesnom govoru Orbanići takve su "tendencije jake vokalnosti" zabilježene i u primjerima:

- *va* (< *vǎ*), samo u primjerima *Vazan* (= 'Uskrs'), *vazmeni* (= 'uskrsnji'), *vajk* (= 'uvijek'): Pinca se peče *vajk* za *Vazan*; Za *Vazan* se učini jajarice; Voda triba da *vajk* kuha;
- u starome prijedlogu *kadi/di* (< *kǎde* > *kǎdǎ): Mrtvac *kadi* je cili život spa, bude na postelji svojoj; Dojdu iz svakud, *kadi* ki kega ima;
- u imenice *malin* (*mǎlinǎ* < *mǎlinǎ) i njezinim izvedenicama *malinar*;
- u primjeru *maša* (*mǎša* < *mǎša, = 'misa'), *mašiti*: Pak ćemo pojti h *maši* u Filipanu; Kad je finila *maša*, nazad su se vraćali;
- u instrumentalu zamjenice *ja* – *s namon* (< *manon* < *mǎnon* < *mǎnojǎ): Moreš pojti s *namon*.

2.1.3. Dvojak refleks prednjega nazalnog vokala *ɛ*

Prednji nazalni samoglasnik *ɛ* mogao se u čakavskom narječju reflektirati kao *a* iza palatala po formuli *j, č, ž + ɛ = ja, ča, ža*, i kao *e* u položaju iza nepalatalnih konsonanata. Na ovu su pojavu upozorili istraživači susačkoga govora J. Hamm, M. Hraste i P. Guberina (1956: 7-215). Transformacija fonema *ɛ* imala je dvije faze: u prvoj, starijoj fazi, *ɛ* je iza palatala prelazio u *a*, a u drugoj, novijoj, *ɛ* je prešlo u *e* (Moguš, 1977: 35-36, Lukežić, 1998a: 30-32).

U mjesnom govoru Orbanići sačuvana su oba refleksa. Prvi, *ɛ* u *a*, zabilježen je samo u osnovi glagola (*jǎti* > *jati*): *zajati*, a drugi, *ɛ* u *e*, u mnogobrojnim primjerima: *meso*, *žedan*, *govedo*, *početi*, *pet*, *dvajset*, *deset*, *petnajst*.

2.1.4. Akcentuacija

Mjesni govor Orbanići ima akcenatski sustav s inventarom koji čine tri akcenatske jedinice: kratkosilazni (*ǎ*), dugosilazni (*ǎ̄*), zavnuti akcent – akut (*ǎ̇*) i prednaglasna dužina (*ǎ̃*).

Distribucija.

a) Kratkosilazni akcent (*ǎ*) može stajati na samoglasniku

- u početnome slogu riječi:

vǎjk, *vřže*, *dǎsku*, *kǐlu*, *žbǐcu*, *zdǐlu*, *trǐba*, *žlǐcon*, *tǐplen*, *dǐlaju*, *sǎvije*, *kǔhati*, *nǎčvah*;

- u središnjem slogu riječi:

poǎdati, *uǎini*, *čǎtiri*, *komǎdiće*, *ukusnǐji*, *uǎinjeni*, *toliko*, *pršǔta*, *lazǎnje*, *odvřže*, *razřǐže*;

- u završnome slogu riječi, u zatvorenoj ultimi:

Filǐp, *Vazǎn*, *fǐjǎk*.

b) Dugosilazni akcent (*ǎ̄*) može stajati na samoglasniku

- u početnome slogu riječi:

bǎnak, *škǔlja*, *jǎno*, *mǎli*, *dǎjdu*, *žlǐcu*, *jǎnon*, *nǎpro*, *ǔzme*, *mǎće*, *dǎbra*, *lǐsti*, *tǐsto*, *sǎvije*, *fǐno*, *čǎsna*, *sǎmi*, *gǎtovo*;

- u središnjem slogu riječi:

učînjena, pinjâta, kuhânon, makâruni, povîdati, lazânjami, domâćega, podîlimo, fijôke, jednostâvan, narîbanu, limûna, razmûćenin;

- u završnom slogu riječi, u otvorenoj ultimi: *veselê, regulâ*.³

c) Zavinuti se akcent, akut (*ã*) javlja:

- na starim jezičnopovijesnim pozicijama

- na dugim vokalima nastalim stezanjem dvaju kratkih, od kojih je drugi nosio akcenatsku silinu: *nîman* (< *ne+îman*), *dõjde* (< *do+îde*);

- na vokalu pred sonantom u unutrašnjem zatvorenom slogu: *dvâjset*;

- u imenica ženskoga roda na mjestu prednaglasne dužine pri ranim dezoksitonezama: *crîkva* (< *crîkvâ*);

- u množini dvosložnih imenica srednjega roda na mjestu prednaglasne dužine pri ranim dezoksitonezama: N mn. *jâja* (< *jâjâ*);

- na novim pozicijama

- na novome mjestu nakon pomaka kratkosilaznog akcenta na prednaglasnu dužinu: *vîno* (< *vînõ*), *mûka* (< *mûkâ*), *mlika* (< *mlikâ*), *võde* (< *võdè*), *pěče* (< *pěčè*);

- na novome mjestu nakon pomaka kratkosilaznog akcenta na prednaglasnu kračinu (u kanovačkoj poziciji): *dõbro* (< *dobrõ*), *tâko* (< *takõ*), *kâko* (< *kakõ*), *u sêlu* (< *u seli*), *îdu* (< *idû* = 'jedu').

d) Prednaglasna dužina (*ã*) zadržava se samo u početnom ili središnjem slogu višesložnih riječi pred kratkim akcentom: *nõžën, nârõda, põnõci, zabilîti, desêtâk*.

M. Moguš (1977: 53) akcenatski sustav koji karakterizira "djelomično pomicanje akcenatskoga mjesta" pa makar i u "samo jednoj kategoriji" naziva *novijim*. U mjesnom govoru Orbanići pomaknut je završni krakosilazni akcent kojemu je prethodila prednaglasna dužina. Na tom se mjestu ostvario akut. Noviji su, prema Mogušu (1977: 59-61), i oni akcenatski sustavi u kojima je sustavan pomak zahvatio i drugu kategoriju, kratki akcent u otvorenoj ultimi kojoj je prethodila kračina – tzv. kanovački akcent. U govoru Orbanići zabilježen je i takav pomak.

Dakle, prema Moguševoj teoriji, može se zaključiti da je akcenatski sustav mjesnoga govora Orbanići *noviji troakcenatski sustav*.

2.1.5. Mijene šumnika u zatvorenu slogu

Jedna od najbitnijih značajki čakavskoga sustava jest izmjena šumnika u zatvorenu slogu.

Čakavski sustav pruža otpor zatvorenu slogu, a rezultat su toga izmjene najnapetijih šumnika – afrikata i okluziva – manje napetim okluzivima ili sonantima, ili pak njihova

³ Svi su dugi silazni akcenti i u otvorenoj i zatvorenoj ultimi u završnome slogu nastali prijelazom (*ã*) > (*â*).

potpuna redukcija u dočetnim zonama unutrašnjega i vanjskoga zatvorenog sloga (Moguš, 1977: 85-90, Lukežić, 1998a: 38-41). U mjesnom govoru Orbanići zabilježeni su ovi primjeri:

- a) zamjene afrikate frikativom: *niš* < *nič*, *aš* < *ač*;
- b) zamjenom okluziva sonantom: *dvajset* < *dvadeset*;
- c) potpunom redukcijom okluziva: *jena*, *jeno* < *jedna*, *jedno*.

2.1.6. Posebni oblici pomoćnoga glagola *biti* za tvorbu kondicionala

U mjesnom govoru Orbanići potvrđeni su posebni paradigmatski oblici pomoćnoga glagola *biti* za tvorbu kondicionala: *bin*, *biš*, *bi*; *bimo*, *bite*, *bi* (pekli).

2.2. ALTERITETI

2.2.1. Suglasnički i samoglasnički inventar

a) Suglasnički inventar govora Orbanići čine 23 fonema: *b*, *c*, *č*, *d*, *f*, *g*, *h*, *j*, *k*, *l*, *l'*, *m*, *n*, *ň*, *p*, *r*, *s*, *š*, *t*, *u*, *v*, *z*, *ž*. Afrikate *č* i *ć* u govoru Orbanići svedene su na "srednje *č*"⁴: *najveća*, *kolači*, *peč*, *rastače*, *četiri*, *učini*, *uvečer*.

b) Samoglasnički inventar ima pet samoglasničkih jedinica: *a*, *e*, *i*, *o*, *u* te slogotvorni fonem *ɾ*.

2.2.2. Refleks jata

Jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt karakterizira ikavski refleks jata. U mjesnom govoru Orbanići ikavski se refleks jata dosljedno provodi u leksičkim morfemima: *vrime*, *zdila*, *lito*, *mliko*, *hlib*, *dite*, *tisto*, *cila*, *zabiliti*, *umisiti*, *smišati* te u gramatičkim morfemima: D jd. *ženi*, L jd. u *boški*, L jd. u *borši*, L jd. u *hiži*.

Ekavski je refleks *ě* zabilježen samo u oblicima glagola *delati*: *ste delali*, *su delale* i imenici *delo* (ni bilo *delā*).

2.2.3. Starojezični prijedlog *vǝ*

Starojezični prijedlog *vǝ*, koji je kontinuant praslavenskoga i prahrvatskoga prijedloga **vǝ*, u jugozapadnome istarskom dijalektu rezultirao je prijedlogom *u*. Ovakva je realizacija tipičnija za južni i veći dio središnjeg dijalekta čakavskoga narječja te za sve dijalekte štokavskoga narječja (Lisac, 2003b: 17). Za sjevernočakavski i srednjočakavski dijalekt karakterističan je oblik *va*, s punom vokalizacijom "slaba" poluglasa (Lukežić, 1998a: 26, Lukežić i Turk, 1998c: 78).

U mjesnom govoru Orbanići starojezični se prijedlog *vǝ* ostvaruje kao *u* kada dolazi kao samostalan prijedlog *u* (*u* hižu, *u* boški, *u* bačvu, *u* teći, *u* trdo, *u* muku, *u* fijok, *u*

⁴ Milan Moguš (1977: 65) ovako opisuje "srednje *č*": "Moglo bi se reći da pri izgovoru toga glasa vrh jezika slabo dodiruje prednje alveole i gornje zube, dakle je negdje na pola puta između donjih zuba (što je karakteristično za štokavsko *č*) i uzdignutog položaja prema alveolama (što je karakteristično za *č*)."

malo mlika) te u prefikslnim složenicama (*unuka, unuk, udovica, udovac, uzeti, unutra, se uzme, umišeno*).

2.2.4. Rotacizam

Prezentska osnova glagola *moći* (< *mogti) u govorima čakavskoga, kajkavskoga te u mnogim štokavskim organskim govorima (Lisac, 2003b: 34) rotacirana je, odnosno, u njoj je međusamoglasnički *ž* zamijenjen sa *r*. Paradigma je toga glagola sljedeća: *moren, moreš, more; moremo, morete, moru* (Kako ki *more*.).

2.2.5. Status finalnoga slogovnog *l*

Finalno slogovno *l* u govoru Orbanići reducirano je na završetku unutrašnjeg sloga u imenica: *koci, doci*. Na završetku osnove u imeničkih riječi tipa *kotal, vrtal* (kada se ispred *l* nalazi vokal *a*), finalno se *l* kontrahira s prethodnim *a* te postaje i ostaje dugo *ā*: *kotā, vrtā*. Jednako je tako i u jednini glagolskih pridjeva radnih muškoga roda: *držā (>držal), imā (>imal), zvikā (>zvikal), tukā (>tukal), znā (>znal)*. U slučaju kada je ispred završnoga *a* koji drugi vokal, između tih se dvaju vokala razvija sekundarno *j*: *vidija, hodija, učinja, stija, želija*.

2.2.6. Neizmijenjena praslavenska skupina *čr*

Praslavenska se skupina *čr* u neizmijenjenu obliku zadržala u govoru Orbanići: *črnega, črv, čripnja, črivo*.

2.2.7. Zamjena dočetnoga *m* u *n*

Pojava zamjene dočetnog *m* u *n* na kraju riječi, osobitost je svojstvena čakavskom sustavu u cjelini, ali i nečakavskim govorima duž jadranske obale zbog čega je D. Brozović svrstava među "adrijatizme" (Brozović, 1988: 84).

U Orbanići su zabilježeni sljedeći primjeri fonetske neutralizacije: u glagola – *misin, frigan, puštin*; u pridjeva – *na teplen*; u imenica – *z žlicon, s kuhanon vodon, z nožen*; u borojeva – *sedan, osan*.

2.2.8. Odras praslavenske skupine *vbsb u osnovi neodređene zamjenice

Odras praslavenske skupine *vbsb u osnovi neodređene zamjenice kao *sv* zabilježen je u primjerima: *svi, svaki, svejeno, svu, svega, svačemu, svih, sva, sve (sve* ča bolje umiši; kada je *sve* to učinjeno; a unutra *sve* ča bolje vržeš, bolje najdeš; kad *sve* to dobro bude skuhan; su *svi* delali).

Takva je realizacija tipična za dijalekte južne provenijencije, za dio središnjega dijalekta čakavskoga narječja te za sve štokavske dijalekte (Lisac, 2003b: 17).

2.2.9. Rezultat jotovanja suglasničkih primarnih skupina *dj, *skj, *stj, *zgj, *zdj

Praslavenska se suglasnička skupina *dj i starohrvatska *dđj* u govoru Orbanići realizira trojako, kao: **dj, dđj > j*: *tujj, tujina, anjea*; **dj, dđj > ž*: *mლაži, slaži, glaži* te u primljenicama **dj, dđj > d'*: *Ed'idio*. Takav je razvoj čest u govorima jugozapadne Istre.

Praslavenska se suglasnička skupina *skj i starohrvatska *skǫj* u čakavskom sustavu jotovanjem ostvaruje kao *šč*. M. Moguš (1977: 83) čakavske govore s takvim rezultatom jotovanja naziva šćakavskima. Druga realizacija jotovanja suglasničke skupine *skj i starohrvatske *skǫj* je *št*. Prema M. Mogušu (1977: 83), taj se refleks razvio dvojako:

"1. od staroga skupa *čt*, npr. *pošten* (< *počten*), *poštenje*, *poštovati*, 2. od skupa *st* u *posuđenicama*, npr. *štajon* 'doba, sezona', *štivati* 'slagat', *štoriya* 'pripovijest', *štramac* 'madrac', *štuf* 'prezasićen', *štumak* 'želudac' i dr."

Govori u kojima je *št* rezultat jotovanja praslavenske suglasničke skupine *skj i starohrvatske *skǫj* u dijalektološkoj se literaturi nazivaju šćakavskima⁵.

U mjesnom govoru Orbanici zabilježena su oba refleksa: *skj, *skǫj* > *št* u primjerima *gnjište*, *štucati*, *klišta*, *kosište*, *uštipnuti* te *skj, *skǫj* > *šč* u prezentu glagola: 1. l. jd. *išćen*, *stišćen*; 3. l. jd. *išće*, *stišće*.

U ovom idiomu prevladava odraz *št*, stoga on pripada šćakavskim govorima jugozapadnog istarskog dijalekta.

Praslavenska se suglasnička skupina *zgj i starohrvatska *zgǫj* u mjesnom govoru Orbanici razvila u *žd*: *moždeni* (= 'mozak').

U imenici *grojze* sačuvan je metatizirani refleks praslavenske suglasničke skupine *zdj i starohrvatske *zdǫj* > *jz* (se stavi *grojze*).

2.2.10. Skupina *jd* u prezentnoj i *jt* infinitivnoj osnovi psl. glagola *idti

U prezentnoj osnovi kompozita glagola *ići* (< *idti), na granici prefiksalnoga i korijenskog morfema ostvaruje se skupina *jd*. Ta je skupina nastala stapanjem dočelnoga samoglasnika prefiksalnog morfema i početnoga samoglasnika korijenskog morfema u diftonšku sekvenciju *oj* (pojdeš), *aj* (*najdeš*) ili *ej* (*prejdeš*) (Lukežić, 1998: 93).

U govoru Orbanici potvrđena je skupina *jd* u prezentnoj osnovi glagola 'ići': da *dojde* jako fino, kako pašteta; *dojde* ti dan; *dojdu* po mladu; uva *dojde* z dvima gvantijerami (= 'poslužavnik'); se *dojde* doma; ko *dojdu* gosti; da *dojde* tanka folija; mlada *zajde* vanka; kad *pojdeš* h maši, a u infinitivnoj osnovi glagola skupina *jt*: *pojti*, *dojti*, *najti*, *snajti*.

2.2.11. Infinitiv glagola

Infinitiv glagola ima neokrnjeni nastavak *-ti* i *-ći*: *speštati*, *zlititi*, *puštiti*, *smišati*, *povidati*, *isti*; *speći*, *reći*. (U Orbanici ljudi vole *isti* i *piti* i dobro *zakantati*; Ćemo *povidati* kako se delaju lazanje; Se vrže fažola *kuhati*; Sad ćemo *uzeti* jenu dasku, *vrći* je na banak; *Vrći* fažola i kumpira.)

⁵ D. Brozović (1988: 88) je jugozapadni istarski dijalekt prema rezultatu jotovanja praslavenske suglasničke skupine *skj i starohrvatske *skǫj* u *št* nazvao šćakavsko-čakavskim. Jugozapadni istarski dijalekt pretežno je šćakavski, međutim, ponegdje prevladavaju i šćakavski primjeri, primjerice u dijelu Barbanštine. (Pliško, 2000: 71-73). Mnogi su šćakavci zapadnoga podrijetla šćakavci, "pa u tim jugozapadnim istarskim šćakavizmima može biti i šćakavskoga šćakavskoga utjecaja, ne samo čakavskoga". (Lisac, 2003a: 197).

2.2.12. Izostajanje sibilizacije u morfonološkim pozicijama

U mjesnom govoru Orbanići dokinuta je sibilizacija kao morfonološka kategorija u imenica: *svidoki, junaki, rogi, u luki, veseljaki*.

2.2.13. Oblici upitne i odnosne zamjenice 'koji'

Upitna i odnosna zamjenica za značenje 'živo' *koji, koja, koje* u govoru Orbanići ima kontrahirani oblik: jd. – *ki, ka, ko* (*kyi > *kii* > *ki*, *ka+*'a*, *ko+*'e*); mn. – *ki, ke, ka* (kako *ki* more, ča je *ki* dobija za dar, kadi *ki* kega ima; *Ka* je to bila s tobom?).

Takav je oblik karakterističan za jugozapadne istarske, za sjevernočakavske te djelomice srednjočakavske govore.

2.3. AREALNE JEZIČNE ZNAČAJKE U GOVORU ORBANIĆI

2.3.1. Zamjena *a* u *e* u korijenskome morfemu

Prijevojni oblici s likom *e* u osnovama glagola *krasti/kresti* i *rasti/resti* tipični su za jugozapadne istarske govore koji su podrijetlom iz južnih provenijencija. U svojim su ih istraživanjima potvrdili J. Ribarić (1940: 63), M. Maček (1930: 106) i M. Hraste (1964: 21).

U mjesnom govoru Orbanići zabilježen je prijevojni lik *s e* u korijenskome morfemu glagola *kresti* i *resti* te u njihovih oblika: *ukresti, ukrela, ukreja; uresla, zaresla, prireslo, naresti, nareslo, sresli*. Takav je prijevojni lik i u imenice *rebac* (= 'vrabac').

2.3.2. Redukcija *v* ispred slogotvornoga *ʀ* ili sonanta *r*

Za čakavske je govore karakteristično da se sonant *v* reducira kada se nađe "kao drugi član početne suglasničke skupine u slogu ispred sonanta /r/ unutar istoga ili susjednoga sloga" (Lukežić, 1998a: 100-101), npr. u imenice: *sraka*. Ta je jezična pojava, osim u čakavskih, jednako prisutna i u kajkavskih govora (Lončarić, 1996: 95). Isto se odnosi i na slogotvorno *ʀ*. U mjesnom govoru Orbanići, ograničenje distribucije fonema *v* ispred slogotvornog *ʀ* potvrđeno je u glagola: *strdnuti, črčati, srbiti*; u imenica: *četrtak, črčak*; u rednih brojeva: *četrti*; u pridjeva: *trd, trda, trdo*. (Umisiš *trdo* tisto.)

2.3.3. Zatvaranje kratkoga *o* pred akcentom

Jedna od značajki govora jugozapadne Istre jest zatvaranje predakcenatskoga kratkog vokala *o* u *u*. Ta je jezična osobitost različito disperzirana u svim idiomima hrvatskoga jezika. U govoru Orbanići zabilježeno je zatvaranje *o* > *u* u primjerima: *unî, unâ, unô, unêga, unîma, uvî, uvêga, uvô* (*Uva* dojde z dvima gvantijerami; namisto *uvu* pravu; dojdu *ud* svakud).

2.3.4. Oblici osnova glagola za značenje *ići, kretati se*

Glagol za značenje 'ići', 'kretati se', u govoru Orbanići ostvaruje se dvjema, supletivnim osnovama: infinitivnom i prezentskom.

Prezentska: *gredti, nesvrš. – *ići*; ostvaruje se samo u prezentu: *gren*, *greš*, *gre*; *gremo*, *grete*, *gredu* i 3. l. jd. i mn. imperativa – *neka gre*, *neka gredu* (Je užanca takova da se ne *gre* spati.).

Infinitivna: *hoditi*, nesvrš. – *ići*; ostvaruje se samo u perfektu i 2. l. jd., 1. i 2. l. mn. imperativa: san *hodila* na delo, smo *hodili* h maši, su *hodili* kroz selo; ne *hote* na delo, *hoj* s vragon.

2.3.5. Zanijekani oblici prezenta glagola *biti* i *imati*

Zanijekani oblici prezenta glagola '*imati*'⁶ u mjesnom govoru Orbanići imaju sjevernočakavski odraz i glase: *niman*, *nimaš*, *nima*; *nimamo*, *nimate*, *nimaju* (*Niman* vrimena).

Zanijekani oblici prezenta glagola '*biti*' glase: *nisan*, *nisi*, *ni*; *nismo*, *niste*, *nisu* (*ni* bilo dela, *ni* bilo pravo vrime). Takva je realizacija i u južnočakavskih, srednjočakavskih i štokavskih govora.

2.3.6. Genitiv osobne zamjenice *oni* – *he*

Genitiv osobne zamjenice *oni* (< *oni*) u govoru Orbanići ima oblik *he*, koji je nastao preklapanjem supstratnog *je* i novijeg *ih* uz metatezu *eh* > *he*: dobro *he* umisi; se *he* rastače i savije; se *he* vrže neka se nadignu.

2.3.7. Protetsko *j*

U Orbanići se prilog *opet* ostvaruje s otvrdlom *j*-protežom: vraćaju se *jopet* u hižu.

ZAKLJUČAK:

Analiza oglada govora Orbanići u općini Vodnjan te primjera prikupljenih terenskim istraživanjem Upitnikom za istraživanje jugozapadnih istarskih govora, pokazala je da se jezične značajke mjesnoga govora Orbanići u fonološkim, morfonološkim te u istraživanim morfološkim alijetnim i alteritetnim značajkama podudaraju s jezičnim značajkama jugozapadnog istarskog dijalekta. To je govor ikavskoga odraza jata, štakavskoga odraza primarne suglasničke skupine *stj i novijega troakcenatskog sustava. Pripadnost jugozapadnom istarskom ili štakavsko-čakavskom dijalektu potvrđuju i zabilježene arealne jezične značajke kao što je zamjena *a* u *e* u korijenskome morfemu glagola *krasti* i *rasti*, redukcija *v* ispred slogotvornoga *ɾ* ili sonanta *r*, karakterističan oblik za genitiv osobne zamjenice *oni* – *he*.

⁶ Zanijekani oblici prezenta glagola *imati* nastali su kada je prevladala artikulacija "drugoga samoglasnika dvovokalne sekvencije koja podliježe stezanju (*ne+imaš* > *neimaš* > *nimaš*)" (Lukežić, 1998a: 101). Mogućnosti su stezanja na prvi vokal (*nemaš*) i na drugi (*nimaš*). Stezanje na prvi vokal (*nemaš*), karakteristično je za srednjočakavske, južnočakavske i štokavske govore, a stezanje na drugi vokal osobitost je sjevernočakavskih govora.

LITERATURA

Dalibor Brozović, Pavle Ivić, 1988: *Jezič srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb.

Josip Ham, Mate Hraste, Petar Guberina, 1956: "Govor otoka Suska", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 1, Zagreb, str. 7-215.

Mate Hraste, 1957: "O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj", *Filologija*, sv. 1, str. 59-74.

Mate Hraste, 1964: *Govori jugozapadne Istre*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, str. 5-36.

Mate Hraste, Petar Šimunović, Reinhold Olesch, 1979: *Čakavisch-deutsches Lexikon*, Köln, Wien.

Janneke Kalsbeek, 1998: *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*, Atlanta, Amsterdam.

Josip Lisac, 2003a: "Nastanak i razvoj jugozapadnoga istarskog dijalekta", *Nova Istra*, god. 8, sv. 24, br. 2, str. 195-198.

Josip Lisac, 2003b: *Hrvatska dijalektologija 1., Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.

Mijo Lončarić, 1996: *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb.

Iva Lukežić, 1988: "Jezična struktura u Balotinim pjesmama", u: *Susreti na dragom kamenu 1988*, Pula, str. 249-270.

Iva Lukežić, 1990: *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, Izdavački centar Rijeka, Rijeka.

Iva Lukežić, 1998a: *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica.

Iva Lukežić, 1998b: "Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja)", *Radovi Zavoda za filologiju*, 32, Zagreb, str. 117-135.

Iva Lukežić, Marija Turk, 1998c: *Govori otoka Krka*, Libellus, Crikvenica.

Mieczysław Małecki, 1930: *Przegląd słowiańskich gwar Istrii*, Polska akademja umjetności, Krakow.

Mieczysław Małecki, 1935: "Slavenski govori u Istri", *Jadranski kalendar*, Izdanje konzorcija lista Istra, Zagreb, str. 23-27.

Mieczysław Małecki, 2002: *Slavenski govori u Istri*, HFL, Rijeka.

Milan Moguš, 1977: *Čakavsko narječje*, *Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb.

Lina Pliško, 2000: *Govor Barbanštine*, Filozofski fakultet Pula, Pula.

Josip Ribarić, 1940: "Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri", *Srpski dijalektološki zbornik*, 9, Beograd, str. 1-207.

Josip Ribarić, 2002: *O istarskim dijalektima: razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkog govora*, Josip Turčinović d.o.o., Pazin.

Petar Š i m u n o v i ć, 1985: "Mozaik istarskih govora", *Istra*, god. 23, br. 3-4, Istarska naklada, Pula, str. 66-72.

Petar Š i m u n o v i ć, Reinhold Olesch, 1983: *Čakavisch-deutsch Lexikon, III, Čakavische texte*, Böhlau, Köln, Wien.

Silvana V r a n i ć, 2005: *Čakavski ekavski dijalekt: sustavi i podsustavi*, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku, Rijeka.

CARATTERISTICHE LINGUISTICHE DELLA PARLATA LOCALE DI ORBANIĆI

RIASSUNTO

Sulla mappa dell'Istria troviamo una serie di villaggi che portano lo stesso nome. A questo gruppo di villaggi "omonimi" appartengono anche i tre villaggi che portano il nome Orbanići.

In questo saggio mostriamo i tratti distintivi, differenziali e le peculiarità areali fonologiche, morfofonologiche come pure alcune morfologiche della parlata locale in uso nel villaggio Orbanići nel comune di Marčana. Dalla ricerca risulta che la parlata locale in uso nel villaggio Orbanići appartiene al dialetto istriano stacavo-ciacavo localizzato nel sudovest dell'Istria.

PAROLE CHIAVE: *caratteristiche areali, dialetto ciacavo, Istria, dialetto stacavo-ciacavo, Orbanići, comune di Marčana.*

